

“אליעזר” : נגרות ביחסים עם צרפת

ימים אחדים בטרם יגיש מר י. צור, שגרירה הקודם של ישראל בצרפת, את כתב־ההאמנה שלו, נדפס ב„לה מונד“ מאמר ראשי שסקר — ואם גם לא ברוח ידידותית ביותר דווקא — את היחסים בין ישראל וצרפת ובין ישראל לקיבוץ היהודי באמריקה. למחרת היום בו הגיש ד״ר איתן את כתב־ההאמנה שלו לנשיא דה־גול, מסר אותו עתון, בטור המוקצה ל„ידיעות בקיצור“, כי שגריר ישראל ושגריר קאמרון הוצגו רשמית בפני נשיא הרפובליקה.

תהיה זו טעות גמורה להסיק מתוך השינוי הקיצוני הזה בהתעניינות הציבור משהו על האפשרות של תמורה ביחסים בין צרפת לישראל. אמת גמורה היא שהנעימה השתנתה מיסודה. אבל, כפי שנספה להוכיח במאמר הזה, הרי ההפתעה האמיתית היא העובדה שהפעם לא הנעימה היא הקובעת את המנגינה ביחסינו עם צרפת.

ראשית, עלינו להבהיר בתכלית כי קשרינו המדיניים לארץ הגדולה הזאת, שעתה היא ידידותית ביותר, לא היו יציבים במרוצת השנים האחרונות והרבה תמורות קיצוניות פקדו אותם. קודם־כל, מעולם לא היה לצרפת ענין חיוני במזרח התיכון. האיזור שימש לה קרש־פיצה אל מטרות מדיניות בחלקי־תבל אחרים, לא דווקא באיזור עצמו. שעה שעשה פרנסואה ה־1 את עסקתו המפורסמת עם השולטן, עסקה של חילול־שם־שמיים בעיני דורו, מעונין היה בראש־וראשונה לקנות לו בעל־ברית שיוכל לתקוף את אויביו הספרדים והאוסטרים מן העורף. נפוליאון רצה להשתלט על המזרח התיכון רק בגלל התנגשותו עם בריטניה־הגדולה. נפוליאון השלישי הגן על המיעוטים הנוצריים במזרח התיכון בלא שתהיינה לו כלל מטרות מדיניות מוגדרות באיזור. אותן חוסר־ענין יסודי לגבי האיזור גילו הצרפתים בפרשת בנייתה של תעלת־סואץ, כמו גם בפרשת כיבושה של מצרים בידי הבריטים ב־1882, שהם סירבו להשתתף בו. „ההסכמה הלבבית“ סייעה לגבש את הענין הצרפתי במערב־הים־התיכון, וכך הניחה בידי אנגליה את האחריות לחלקו המזרחי של הים. בקבלם את המנדטים על סוריה והלבנון, ובהשתתפם בחברת־הנפט־העיראקית, גילו הצרפתים יזמה שנבעה, מצד אחד, מן הרצון להעמיד משקל־שכנגד לכוחה של בריטניה־הגדולה באירופה, ומצד שני — מלחצן של כמה קבוצות מיוחדות של ממונאים ואנשי־צבא, יותר משהיתה תוצאה של מדיניות ברורה מצד ממשלת צרפת לתפיסת עמדות במזרח התיכון.

ההתחדשות העברית בארץ־ישראל לא עוררה אלא ענין מועט מאד מצד צרפת עד לזמן האחרון ממש. הרגשות הפרו־יהודיים, שהתפתחו בצרפת בימי הכיבוש הגרמני ומלחמתה של תנועת־המרי, עמדו ביחס ישר לרוגז הגובר של צרפת על

בריטניה-הגדולה ועל פעולותיה העוינות בסוריה ובלבנון ב־1945-6. פליטים, נשק ואספקה בלתי-חוקית נשלחו בעזרת השלטונות הצרפתיים מצרפת וקורסיקה לארץ-ישראל גם כשהיתה עדיין כבושה בידי השלטונות הבריטיים. אחדים ממנהיגי הישוב העברי, ובמיוחד ראשי האצ"ל, מצאו בצרפת הרבה ידידים בעלי-השפעה שהיו מוכנים לסייע להם במאבקם. אבל העובדה עומדת בעינה כי הצבעתה של צרפת לטובת תכנית החלוקה היתה פועל-יוצא מן ההתערבות האישית העקשנית של מנהיגים סוציאליסטיים כדוגמת ליאון בלום והנשיא אוריול, נוכח התנגדות קשת-עורף מצד משרד-החוץ הצרפתי בהנהלת המפלגה הנוצרית-הדמוקרטית (מ.ר.פ.) של ה"ה בידו ושומאן.

זמן לא מועט עבר עד שהכירה צרפת במדינת-ישראל, ומשך שנים רבות עמדה צרפת יותר מכל ארץ אחרת בראש המערכה נגד ההכרה בירושלים כבירת ישראל.

בכללו של דבר אפשר לומר שרק ב־1953 החלה להסתמן תוויה ביחסים בין שתי הארצות. גם דבר זה לא היה תוצאה מאיזה שינוי-עמדה במישרים אלא פועל-יוצא מן התסיסה הגוברת בשטחים המוסלמיים של תוניסיה ומארוקו, הנתונים לשלטון צרפתי. בפרק-זמן זה ובהקשר זה גם החל להתגלע הקרע בין מדיניות הצבא הצרפתי לבין זו של משרד-החוץ הצרפתי.

הבעיה המדינית הראשונה-במעלה של צרפת בזמן ההוא היתה המלחמה בהודו-סין; מלחמה שנחשבה קולוניאלית ו"מזוהמת" בעיני רובם של הצרפתים, ואשר לא יכלה לשמש צידוק מספיק להכרזה על גיוס-חובה. לפיכך היה הכרח לשאת-ולתת בתמידות על סיוע מן החוץ, ובמיוחד על סיוע אמריקאי, כשם שהיה הכרח לחזור בלי-חסך לנייטרליזציה דיפלומטית של רוסיה וסין, כדי לאפשר את השמירה על מאזן-הכוחות במערכה שהתנהלה מהלך 13,000 ק"מ מן המטרופולין.

גמר הסכסוך בהודו-סין, מצד אחד, ותחילת המרד האלז'יראי, מצד שני, הם שהביאו לידי שינוי ביחסים בין ישראל לצרפת. הצבא שחזר מהודו-סין אכן משוכנע היה שבכל מאבק העתיד להינטש בין צרפת ללאומנות הגוברת יהיה הצידוד הצבאי שני בדרגת החשיבות לעומת הלחימה החברתית, הפסיכולוגית והכלכלית. במסגרת הטיפול במורדים האלז'יראים הופרו יותר ויותר, מצד אחד, השפעתן של הנאצרות והפן-ערביות, ומצד שני — חשיבותה האסטרטגית של ישראל במזרח התיכון.

בתוך כך הביאה המלחמה באלז'יריה לידי שינוי גמור במדיניות ובהשקפה בעם ובחוגי השלטון ברפובליקה הרביעית. בניגוד לתוניסיה ומארוקו היתה אלז'יריה בבחינת חלק אינטגרלי של צרפת גופה. הלחימה באלז'יריה שוב לא היתה בחזקת מלחמה "קולוניאלית" כי אם בגדר הגנה על הטריטוריה הלאומית. התסביך המסורתי של "פלישה" שב לתחיה, ומתוך כך הנקל היה לזהות את היטלר עם נאצר — גם אם היה זיהוי מעין זה מועיל לנשיאה של מצרים יותר מאשר למאמץ-המלחמה הפסיכולוגי של צרפת. ואם נאצר הוא היטלר, הרי ישראל היא שוב ציבור

יהודי הנתון בסכנה שחייבים להצילו. על־אחת־כמה־וכמה כשהיא מתקדמת וסוציאליסטית, ובשעה שהמפלגה הסוציאליסטית לוקחת חבל גדל והולך בניהול המלחמה האלוזיראית...

שיקולים מדיניים ורגשיים לא היו השיקולים היחידים שהשפיעו על היחסים בין ישראל וצרפת בשנים 1955-6. אכן, זו פעם ראשונה מצאו קבוצות חרשתיות וממוניות רציניות ענין בסיוע לישראל. בתי־החרושת לנשק, בין הפרטיים בין המולאמים, היו כמובן בעד ממכר־נשק מוגבר לכל אומה שהיא שתשלם בדולרים בעד המשלוחים האלה ובכך תוכל להקל מן הנטל הכבד הפרוץ בהפיכת הצבא הצרפתי מארגון צבאי המותאם למלחמה באירופה — ובשיתוף־פעולה עם נאט"ו — לכוח רגלי ממונע ביותר המוכן להתמודד עם המרד האלוזיראי.

בשעה זו גם נתגלו לראשונה כמויות נפט גדולות במדבר סהרה. המלחמה באלוזיריה שוב לא היתה אפוא מכוונת רק לשמור על שלמות הטריטוריה הצרפתית אלא גם להגן על אוצרותיה הלאומיים של צרפת לעתיד־לבוא. ממשלתו הסוציאליסטית של מר גי מולה לא איחרה לעמוד על חשיבותו של הנפט בניהול המערכה באלוזיריה. מתן האפשרות לאנשים פרטיים לקנות בסכומים גדולים מניות בחברות־נפט הפועלות בסהרה והנתונות לפיקוח ממשלתי היה לו חלק נכבד בעובדה שדעת־הקהל הצרפתית השלימה בנקל עם שיגורם של חיילי־מילואים באלוזיריה.

כמה קבוצות של בנקים צרפתיים חשובים, שלא ניתנה להם דריסת־רגל בעסקות במזרח התיכון, ששו לשתף עצמן בחיפושי שדות־נפט חדשים בסהרה. מלכתחילה נראה היה בעליל שאם יימצא שם נפט בכמויות גדולות הרי יקוצץ במידה רבה כוחה של חברת־הנפט־הצרפתית, השותפת עם ארה"ב ובריטניה בניצול הנפט העיראקי. ועם זאת היתה מידת השפעתם של החברה והבנקים והקונצרנים המסונפים אליה על התיכנון המדיני והכלכלי של הארץ צפויה להתמעט. מתוך כך היתה הקבוצה המתנגדת לחברת־הנפט־הצרפתית מעוניינת לגייס את תמיכת הציבור לפעולותיה בסהרה על־ידי מתן עזרה לישראל, הקרבן המסורתי של עסקי הנפט במזרח התיכון.

שעה שהלאים נאצר את תעלת סואץ וממשלת צרפת החליטה יחד עם ממשלת בריטניה להילחם בנאצר, נמחתה ממש שארית ההתנגדות הדיפלומטית מצד משרד־החוץ הצרפתי על־ידי התמיכה המדינית הגדולה שזכתה ישראל להשיג בחוגים המדיניים, הצבאיים הציבוריים. האסטרטגיה המדינית של הצבא הפכה היתה ל"ריאל־פוליטיק", בהנהגת אנשים שבתנועות־המרי ומשך שנים ארוכות של לחימה קולוניאלית הורגלו לאהוב את המעש ולפעול בהסתר. החוגים הממשלתיים נטו לפעולה לא רק משום שהיה זה, לכאורה, הקו הנכון אלא גם מפני שלפעולה היה כוח־משיכה מיוחד בעיניו של שלטון רפּה־אונים, שימים רבים סופלה עצתו בזירה המדינית. לגבי המנהיגים הסוציאליסטיים נתערבבו יחד אידיאולוגיה ואינטרסים, רגשות וזכרונות־עבר. הפימה הוכנה ונערכה לדבר שנודע אחר־כך בשם „הקנוניה“.

כשנסתיים מיבצע־סואץ ונראה היה שבריטניה־הגדולה וצרפת נחלו כשלון גמור בתכניותיהן ורק ישראל לבדה זכתה להצלחה מקומית כלשהי כתוצאה מן הפרשה כולה, נעשתה המדיניות כלפי ישראל ענין לפולמוס גלהב בצרפת, על מישור המדיניות הפנימית יותר מאשר על מישורה של מדיניות־החוץ.

לא היתה זו פעם ראשונה בה מילאה מדינה זרה קטנה תפקיד מדיני נכבד בעסקי מדיניות־הפנים הצרפתית. לכך, זכתה, למשל, צ'כוסלובקיה בין 1919 ל־1924, שעה שהיה בנש נאבק נגד תיקוני הגבול ההונגרי (שצרפת תמכה בהם) בתוך האסיפה הלאומית הצרפתית הרבה יותר מאשר מחוצה לה. אבל במקרה של ישראל שלאחר־סואץ באה היוזמה מצרפת עצמה הרבה יותר מאשר מירושלים.

הצבא הצרפתי מר־הנפש, הזקוק כל־כך לאיזה נצחון שהוא, ראה בנצחון־סיני נצחון צרפתי, שבעצם אפשר היה לחקוק את זכרו אפילו תחת שער־הנצחון. לפי גירסתם של האחים ברומברוז, בספרם על מערכת־סואץ, הרי הצרפתים הם שעשו את עיקר המלאכה בסיני, החל בהרעשת עזה על־ידי הסיירת „ז'ורז' לג" וכלה בלכידתה של „אברהים אל־אוול" במימי חיפה. אך טעות תהיה לראות בעמדה זו צביעות מחושבת. צה"ל היה נראה כמעט בחינת אבר מאבריו של הצבא הצרפתי, ככל שהדברים אמורים באחות־הנשק, ממש כמו שבקונגרס סוציאליסטי אחד הוגדרה מפא"י כסקציה הישראלית של ה־S.F.I.O., כשם שת־לאביב נחשבה מרסיי שניה, ואילו בעתונות ובהצהרות פומביות נתגלו פתאום גילויים עמוקים של דמיון בין שיטת־מחשבה התלמודית לזו של דקארט, בין עין־הוד לסן־ז'רמן־דה־פרָה, בין הר הכרמל לז'ואן־לה־פָן, בין שפת יידיש ל„אַרגו" הצרפתי.

שום מו"ל צרפתי לא הוציא מעולם תרגום של ביאליק, אבל „עוזי", בעל־הטור ששוב לא היה לו מקום ב„הארץ", נתקבל בזרועות פתוחות על־ידי השבועון הסאטירי הפאריזאי, „לה קאנאר אַנשנה", ועל־ידי ה־chansonniers הצרפתים. טיול לישראל נעשה ענין־שבאופנה יותר מטיול למוסקבה, רבבות הלכו לחזות בסרט „גבעה 24 אינה עונה", וסיסמות החלו לבוא על מקומם של בריתות וחוזים. „ישראל וצרפת אינן צריכות להתחתן על־מנת לאהוב זו את זו", אמר שגריר צרפתי מסוים, שאילו רצה בכך ודאי היה יכול להיבחר לפנסת הישראלית. ואכן, משך חדשים נעשו היחסים בין שתי הארצות, ומבחינה פסיכולוגית — בין שני העמים שלמעשה עדיין לא נפגשו מעולם, אקסטאזה של אהבה, שכמו בחיים נתחזקה עוד יותר מפות העובדה שלא יכלה (מטעמים „ממלכתיים") להיעשות ברית־נישואים; סערת־אהבה שבה היה האב גרנגואַר משלב זרוע עם ארלוזורוב, משה דיין עם נפוליאון, רנו עם אפרים אילין, רבנים עם ישועים, „משפית" עם „גאלרי לאפאייט".

אחד התצלומים הנפוצים ביותר בתקופה ההיא היה זה של אַגרי, רוזן־פאריז, ה„טוען" לכתרה האבוד של צרפת, כשהוא יושב בכפיפה אחת עם פנחס לבון, איש ה„הסתדרות". אחד מחביבי ה„חברה" הפאריזאית היה השגריר הישראלי, ממש כשם שבישראל היה שגרירה של צרפת משול כהתגלמות הון והאומץ הגאליים.

כרגיל בין הנאהבים, היו גם כאן עליות וירידות, תגליות נפלאות ומפחיתנפש מרים. נדיבות־לב וחמדת־בצע; אבל שינוי גמור עתיד היה לחול בדברים עם מותה של הרפובליקה הרביעית ועליית הגנרל דה־גול לשלטון.

בשימו סדר בענייני־הפנים הצרפתיים ובהעלותו את צרפת לשיעור־קמתו הענקי שלו, עתיד היה הגנרל דה־גול לשנות את טבע היחסים בין צרפת לישראל. לא נתחייב מכאן שום מפנה שלילי לרעת ישראל. היתה זו רק התפתחות טבעית של מדיניות ודיפלומטיה שבתוך הרבה הצלחות אחרות הביאה לפאריז בתוך 20 חדשים בלבד, בבחינת שווים, את הנשיא אייזנהואר, את מר מקמילן ואת מר כרושצ'וב, שלושת ראשי המועדון האטומי; וזאת לאחר שהיתה ממשלת גאיואר אנוסה להשלים עם הקמתה של ועדה אמריקאית־בריטית לחקירתם של יחסי צרפת־תוניסיה. יתר על כן, דה־גול במחשבתו אינו מכיר בהצטרפותה של צרפת לאיזו עזרה מבחוץ לפתרון הקשיים שהיא מתלבטת בהם. אפילו בימי מלחמת־העולם השניה התקשה מאד להכיר בהזדקקותה של צרפת לאמריקאים ולבריטים. ודאי שאין הוא מיחס כל ערך להתערבות, ישרה או עקיפה, מצד איזה קולונל קטן הקרוי נאצר. נוכח העמדה הכללית הזו הרי אך טבעי היה הדבר שחיש־מהר חזרו היחסים בין צרפת לישראל לתיקונם ושבו אפוא להיות יחסים בין שתי מדינות — ידידותיות, אך זרות וריבוניות. משרד־החוץ הצרפתי, שהתרעם עד מאד על „הקנוניה“ שנקמה מעל ראשו, מיהר לדאוג לביצוע „הנורמליזציה“ ביחסים הרשמיים עם ישראל. פרישתו של השגריר הצרפתי מר ז'ילבר דאי שהיא חופפת את ההשקפה החדשה הזאת על יחסי ישראל־צרפת.

אך תהיה זו טעות מופלגת לומר כי המצב השתנה לרעה, ועל הכל — שחזר לנקודה בה היה ב־1954. ראשית־דבר, הרי ההשקעות הצבאיות, הממוניות והתעשייתיות של צרפת בישראל בארבע השנים האחרונות חוללו שינוי מרחיק־לכת בבסיס היחסים בין שתי הארצות. שוב אין הן יכולות להתעלם זו מזו, ובצרפת מרובות כיום קבוצות האינטרסים המעוניינות בישראל לא פחות מאלו המעוניינות במדינות הערביות.

המלחמה באלז'יריה מוסיפה לשמש מכשול רציני מאד בדרך הנורמליזציה של יחסי צרפת עם המדינות הערביות. ובפרט עם קע"ם, ושום פרשה כגון פרשת רנו אינה יכולה לשנות את העובדה היסודית שמבחינה אסטרטגית, מדינית, ואפילו חברתית, חשובה מציאותה של ישראל במזרח התיכון לצרפת לפחות בה־במידה חשובה מציאותה של צרפת ביס התיכון לישראל. בשטח הבינלאומי, ובפרט באו"ם, היה שיתוף־פעולה מתמיד ופורח בין שתי הארצות. בתחום התרבות והמדע אין ספק ששום ארץ אחרת בעולם לא זימנה לצרפת הזדמנות נאה יותר לפתח את השפעתה ולכונן „בסיס“ להתפשטות. אך כל זה הוא באמת משני־בדרגה בהשקפות שליטה הנכחי של צרפת על היחסים הבינלאומיים.

הגנרל דה־גול מאמין ב„ריאל־פוליטיק“ פחות מאשר במיתולוגיה היסטורית. באינטרס לאומי פחות מאשר ביעוד לאומי. כך, למשל, תעודתה של צרפת

באלזיריה, כמו גם בשאר מקומות, היא „לשמור אמונים לידידיה“. אין לשכוח כי הבגידה בידידים, בפרט באותן אומות קטנות שבנו את עצמאותן על יסוד אמונתן בצרפת, היא שהביאה לידי מלחמת-העולם השנייה, וכן — דבר שהיה ביש הרבה יותר לצרפת — הביאה לעולם את רוח מינכן והפסניזם. יהיה זה הבל גמור לחשוב אפילו רגע אחד שהרפובליקה החמישית תוכל להעלות בדעתה „למכור“ את ישראל.

אך יש עוד נקודה אחת חשובה. כשהגנרל דה-גול מדבר על אידיאלים המשותפים לצרפת ולישראל — הוא מדבר על כך כל-אימת שמזדמנת לו שעת-כושר — הרי כוונתו לומר שהוא רואה בישראל את התגלמות אותם ערכים „צרפתיים“, או מוטב לומר — „נוצריים מערביים“, שהוא מאמין כי יותר מכל ארץ אחרת העניקתם צרפת לציביליזציה הנכחית שלנו. ההסתלקות מהם — ההסתלקות מן האומץ, הכבוד, ההתלהבות, הנאמנות למסורת, האמונה בכוחו של האדם להכניע את הטבע ובכוחו של הרצון להתגבר על קשיים — פירושה ויתור על צרפת ועל כל יעודה של צרפת. דה-גול מאמין בעומק לבו שהערכים האוניברסליים האלה, פרי רוחה של צרפת, הם, בתוך השאר, הערכים המפעמים את החברה הישראלית. לפיכך יש להגן עליהם שם, ממש כמו שחובה היא להגן עליהם ולחזקם בצרפת.

מכאן: א) שהיחסים בין ישראל לצרפת לא די שלא נתרופפו אלא, אדרבה, לאחר שהיו „שליילים“ ואנטי-ערביים ביסודם יש להם סיפויים נאים להיעשות חיוביים, בלי כל תלות ביחסים עם הערבים; ב) שתמורה פסיכולוגית גמורה מתחוללת עתה ביחסים אלה. שוב אין כל שכרון-אהבה בין צרפת לישראל. אלו הן שתי ארצות ידידותיות, ידידותיות מאד, זרות זו לזו מעצם בריאתן, אך לא מרוחקות זו מזו.

בכל מישורי המגע ביניהם, הישראלים והצרפתים הם „זרים“, וכך הם חייבים להיות. אולי זה הדבר שקשה ביותר לתפסו בישראל, בפרט על המישור האישי. אך ככל שנקדים לתפוס זאת כך ייטב לנו, שכן ה„פאמיליאריות“ עשויה רק לטפח אי-הבנה ואכזריות. וסוף-סוף שוב אי-אפשר לנהל או לתפוס יחסים בצורה „קהילתית“ ורגשנית. ישראל חשובה לצרפת ממש כשם שצרפת חשובה לישראל — לא רק בגלל צרותיהן המשותפות עם הערבים אלא בגלל האינטרסים המדיניים הרחבים המשותפים להן וכן בשל תרומתן בעבר, בהווה ולעתיד-לבוא לציביליזציה, להומניזם ולייצובו של אותו „עולם קטן“.

הכללות תמיד יש בהן משום עיקום-דברים ומיעוט-דברים. אבל יתרון יש להן בכך שהן מרכזות את תשומת-הלב בטבורה של בעיה נתונה. מתוך הסתייגות זו רוצה הייתי להרשות לעצמי לסכם את הסקירה הקצרה הזאת על היחסים בין ארצנו וצרפת באמרי שבימי הרפובליקה השלישית לא היו יחסים אלה קיימים כלל; שבימי הרביעית הניעום פחדים משותפים מפני הערבים; ואילו בימי החמישית עשויים הם להתיסד על המסירות והאחריות המשותפת של שתי הארצות להרפתקה לאומית גדולה, שהיעדר דרכי-הנסיגה אך מוסיף על גדולתה.